

THE ADHERENCE-RELATEME OF THE ROMANIAN PROPER ADJECTIVES

Diana-Maria Roman

PhD, "Babeş-Bolyai" University of Cluj-Napoca

Abstract : Representing a grammar study of the contemporary Romanian language, the present paper is intended to reopen the discussion regarding the subordination modality of the proper adjectives considered totally invariable or non-flexible. Generally speaking, the Romanian proper adjective, from a morphosyntactic point of view, is characterized by the following axiomatic features: it appears in a structural position as a part of a sentence type and a syntactic function, it has inflection, it extricates, according to topic, monomorphemic flective and bimorphemic flective, it accords syntagmatically with a substantival one. In regards to the variable adjective, as a flective typology, this knows: flective-relateme of desinence type, the definite determinative article, article of gender, number and case. Once recognized the total invariability or inflexibility of certain lexemes within this lexical-grammar class, there can be traced two essential and complementary features: on one side, the respective words, in the absence of a flective, but alternatively occupying the position of a variable proper adjective, they can own the same grammar categories, named, in this context, non-flectional grammatical categories, on the other hand, the subordination method is adherence-relateme, not flective-relateme.

Keywords: relateme, proper adjective, adherence-relateme, flective typology, flectional grammatical category, non-flectional grammatical category

0. Introducere

Lucrarea de față constituie o cercetare de gramatică a limbii române contemporane, pe filieră exclusiv sincronică și la nivel intrapropozițional,¹ și propune redeschiderea discuției a două aspecte: tipologia flectivală a *relatemeului-flectiv* al adjectivelor propriu-zise variabile sau flexibile; modalitatea de subordonare și statutul categoriilor de gen, număr și caz specifice adjectivelor propriu-zise considerate *invariabile total* sau *neflexibile*.

1. Adjectivul propriu-zis² românesc³

Din punct de vedere morfosintactic, tratată la modul general, clasa adjectivului delimitează câteva trăsături, care, aparent, nu ridică probleme, fiind considerate axiomatice:

a. Se caracterizează prin flexiune,⁴ „Adjectivul este o clasă deschisă de cuvinte flexibile...”⁵ [s.n.], adică este o parte de vorbire care actualizează flectiv⁶ în cadrul căruia se materializează

¹ Pentru opoziția *intrapropozițional* vs *interpropozițional*, vezi Drașoveanu 1997, pp. 52-58.

² Nu ne referim la cele pronominale și verbale. De asemenea, nu vom ține cont de delimitarea semantică propusă de GALR 2005, Vol. I, pp. 142-144, suplimentată de GBLR 2010, pp. 217-220.

³ Pentru un studiu semantico-gramatical al adjectivului în limba română, vezi Sporiș 2010.

⁴ Pentru *flexiune*, vezi DȘL 2005, p. 216.

⁵ GBLR 2010, p. 212.

⁶ Pentru *flectiv*, vezi DȘL 2005, p. 216.

anumite categorii gramaticale,⁷ real argument care motivează integrarea adjectivului în inventarul claselor lexico-gramaticale flexibile, cu statut de lexeme,⁸ specifice sistemului românesc;⁹

b. Apare într-o poziția structurală de tip parte de propoziție și funcție sintactică:¹⁰ atribut adjectival, nume predicativ, element predicativ suplimentar,¹¹ în calitate de *determinant obligatoriu al unui substantival*,¹² indiferent de cazul actualizat:¹³ „[...] prin necesitatea de a se raporta la un substantiv/de a avea un regent substantival (*școală nouă*) sau substituit al substantivului (*ceva nou, doi diferiți*) ...”¹⁴ [s.n.];

c. Adjectivul se acordă gramatical sintagmatic¹⁵ cu Tr-ul substantival, acordul constituind actualizarea unui *relatem*¹⁶-flectiv de gen, număr și caz specific¹⁷ acestei părți de vorbire.

2. Adjectivul propriu-zis între variabil și invariabil total¹⁸

În planul expresiei adjectivului propriu-zis, tratatele contemporane de gramatică operează cu dihotomia atât de veche¹⁹ și atât de cunoscută *variabilitate*²⁰ vs *invariabilitate*:²¹ „Clasa adjectivului este constituită în cea mai mare parte din adjective variabile sau flexibile, analizabile în radical și flective (desinențe, articol), și dintr-un număr relativ restrâns de adjective neflexibile sau invariabile.”²² [s.n.]

Dacă, în privința inventarului adjectivelor variabile, cu departajările flexionare cunoscute,²³ limitele sunt certe, rămâne sub semnul întrebării ce presupune și ce consecințe poate

⁷ Vor fi tratate exclusiv patru categorii, pe de o parte, trei dintre ele reprezentând rezultatul acordului gramatical sintagmatic: genul, numărul, cazul, pe de altă parte, una condiționată de topică, categoria determinării (articolul determinativ definit) actualizată în corpul fonetic al adjectivului, dar cu referire la substantivalul comun, vezi GALR 2005, Vol. I, p. 146. Nu vom lua în considerare categoria intensității și/sau a comparației.

⁸ Sunt acele cuvinte care au *disponibilitatea de a deveni termeni* în cadrul unei relații, indiferent de nivel, *intrapropozițional* vs *interpropozițional*, indiferent de tipul ei, *subordonativă* vs *coordonativă*, vezi Neamțu 2005a.

⁹ Oricare dintre tratatele contemporane românești de gramatică consideră *adjectivul drept o parte de vorbire flexibilă*.

¹⁰ Anumite studii de specialitate recunosc apariția adjectivului ca *apozitie*, vezi DȘL 2005, p. 65. În ceea ce privește gramatica clujeană, de orientare neotraditională relațională, *apozitia*, fără delimitări ale valorilor morfologice pe care le poate reprezenta, dar cu referire, mai cu seamă, la clasa substantivalului, *este o poziție nestructurală*, în consecință, *nu este recunoscută drept funcție sintactică*. Pentru dihotomia *poziție structurală* vs *poziție nestructurală* cu denumirile și subdepartajările propuse, vezi Neamțu 2005a.

¹¹ Cât privește această funcție sintactică destul de controversată în gramatica românească, am păstrat denumirea respectivă, în ciuda delimitărilor propuse în GALR 2005, Vol. II.

¹² Pentru *substantival*, vezi Drașoveanu 1997, p. 21, subnota 2.

¹³ Spre deosebire de anumite valori morfologice din marea clasă a substantivalului care pot apărea în V, fără a îndeplini funcție sintactică (substantive proprii și comune, pronume personale de persoana I, II, singular și plural), adjectivul propriu-zis poate actualiza funcție sintactică și în cazul V, dar numai pe cea de *atribut adjectival*. De fapt, numai atributul adjectival este funcția comună tuturor cazurilor sistemului românesc, numele predicativ putând apărea în N, iar elementul predicativ suplimentar, în N și Ac.

¹⁴ GBLR 2010, p. 212.

¹⁵ Pentru delimitarea *acord paradigmatic* vs *acord sintagmatic*, vezi Gruiță 1981, pp. 11-41.

¹⁶ Pentru *relatem*, vezi Drașoveanu 1997, pp. 21-34..

¹⁷ Într-adevăr, există situații în care, *aparent*, adjectivul propriu-zis se subordonează printr-un *relatem-prepoziție*, având, în aceste situații, ca Tr, o formă verbală, și îndeplinind funcții sintactice de tip *complement* și *circumstanțial*, pentru delimitarea celor două funcții, vezi GALR 2005, Vol. II, pp. 462-469. Cu toate acestea, anumiți cercetători propun un al doilea cod de analiză pentru contextele respective, în care sunt considerate *adjective substantivizate*, vezi, în acest sens, Neamțu 2014, pp. 289-296.

¹⁸ Pentru o întreagă discuție despre conceptele *variabil* vs *invariabil*, *flexibil* vs *neflexibil*, cu diverse nuanțări, vezi Roman 2017a.

¹⁹ Opoziția se conturează încă din *gramatica tradițională*, vezi Irimia 1997, p. 83.

²⁰ Devine irelevantă departajarea adjectivelor variabile, așa cum apare, de exemplu, în GALR 2005, Vol. I, pp. 146-148.

²¹ Mai vezi și Iordan, Robu 1978, p. 397, Irimia 1997, p. 85, Avram 2001, p. 113.

²² GALR 2005, Vol. I, p. 144, delimitare acceptată și de alți autori, vezi, în acest sens, și Irimia 1997, p. 85.

²³ Departajarea adjectivelor variabile în cinci, patru, trei, două forme flexionare, din punctul de vedere al tipologiei flectivale, ține cont exclusiv de flectivul de tip desinență, vezi GALR 2005, Vol. I, pp. 146-148.

avea invariabilitatea invocată²⁴ a lexemelor respective:²⁵ „Clasa invariabilelor include adjective cu vechimi diferite (formații vechi, fixate, obținute prin compunere – *cumsecade*, alături de împrumuturi din diverse limbi: *bleu, cool, kaki, mișto, nașpa, turcoaz*, în cazul cărora invariabilitatea este, uneori, un semn al neadaptării lor morfologice). Cantitativ, adjectivele invariabile reprezintă o clasă marginală, supusă presiunii sistemului de a-și adapta formele; vezi forme recente, neacceptate de normele literare, precum: bluză *tucoază*, bluză *kakie*, (ironic) ești *coolă*.”²⁶ [s.n.]

Într-un studiu recent, a fost atrasă atenția asupra imposibilității folosirii, în variație liberă, a termenilor *invariabil* și *neflexibil*, dovedindu-se că numai *lexemele invariabile total*²⁷ sunt și *neflexibile*.

Astfel, în lipsa oricăror opoziții marcate²⁸ ale membrilor categoriilor gramaticale de gen, număr și caz, se pune la îndoială „funcționalitatea” sau relevanța unui posibil flectiv:²⁹ „nu realizează nicio opoziție pertinentă”³⁰ [s.n.]; „clasa adjectivelor invariabile în funcție de genul, numărul și cazul substantivului cu care intră într-o relație sintactică”³¹ [s.n.]; „La adjectivele total invariabile radicalul este reprezentat prin adjectivul însuși.”³² [s.n.]; „Adjectivele invariabile – care nu-și modifică structura morfematică după genul, numărul și cazul termenului regent.”³³ [s.n.]; [...] *cele care au o singură formă pentru toate genurile, la singular și la plural, și nu se acordă...*”³⁴ [s.n.], de unde și confirmarea că aceste lexeme sunt, pe bună dreptate, invariabile total sau neflexibile.

Mai mult, unele dintre adjective sunt *neflexibile* sau *flexibile contextual*, adică își schimbă statutul din flexibile în neflexibile sau din neflexibile în flexibile odată cu schimbarea topicii. Aflate obligatoriu în postpunere sunt neflexibile, deci fără o materializare a flectivului de tip desinență, dar devin flexibile în antepunere, odată cu articularea enclitică, ca expresie a determinării definite a substantivului comun pe care îl determină: „Pentru unele adjective din această clasă (cele care admit antepunerea și care, fonetic, acceptă preluarea articolului definit), invariabilitatea este rezolvată parțial, căci articolul devine o marcă de gen, număr și caz.”³⁵ [s.n.]

2.1. *Relatemul-flectiv de gen, număr și caz al adjectivului propriu-zis variabil/flexibil*

Cu privire la identificarea cu exactitate a *relatemului-flectiv de gen, număr și caz* al adjectivelor propriu-zise variabile, ca expresie a acordului gramatical sintagmatic, studiile contemporane de gramatică tratează *flexiunea* acestei părți de vorbire fără a face vreo diferențiere la nivelul structurii flectivale și fără a ține cont de topică:³⁶ „*Flexiunea adjectivală distinge prin forme specifice categoriile de gen, număr și caz, pe care le preia de la substantivul regent. În cazul*

²⁴ Ca noutate, clasa adjectivelor invariabile a fost suplimentată în ceea ce privește numărul de lexeme: „Adjectivele invariabile sunt mult mai puține decât cele variabile; numărul lor, neînsemnat în fondul vechi și popular, este în creștere în limba modernă, prin diverse neologisme de circulație mai largă sau mai restrânsă; un grup semantic bine reprezentat printre adjectivele este constituit din cele care indică o culoare. [s.n.], vezi Avram 2001, p. 113.

²⁵ Pentru un inventar semnificativ al adjectivelor invariabile neologice, vezi Dediu, Dincă, Dragu, Geană 2005.

²⁶ GBLR 2010, p. 214.

²⁷ Pentru *lexeme invariabile parțial sau variabile parțial, dar flexibile, ca notă comună, actualizând cel puțin o opoziție marcată*, vezi Roman 2017a, pp. 657-660.

²⁸ Pentru antinomia *opoziiție marcată vs opoziiție nemarcată*, vezi Toșa 1983, p. 161.

²⁹ Opozițiile membrilor categoriilor respective sunt nemarcate, conținutul variind în funcție de context.

³⁰ Manoliu Manea 1967, p. 269. Mai vezi și SMLRC 1967, p. 106.

³¹ Irimia 1997, p. 85.

³² Dimitriu 1999, p. 190.

³³ Iacob 2002, p. 112.

³⁴ Constantinescu-Dobridor 2004, p. 34.

³⁵ GBLR 2010, p. 214.

³⁶ Despre topică adjectivelor variabile și invariabile, vezi Roman 2017b, pp. 645-647.

*adjectivului, genul, numărul și cazul, manifestate prin acordul³⁷ cu substantivul, se înscriu numai în planul expresiei, în timp ce, din punctul de vedere al conținutului, ele privesc substantivul.*³⁸ [s.n.]

Tipologic, se acceptă numai flectivul de tip desinență și flectivul de tip articol determinativ definit: „*Marcarea acestor categorii se realizează: a. prin desinență, care exprimă simultan genul, numărul, cazul (casei frumoas-e); b. prin articolul enclitic, care intervine numai în anumite contexte, când adjectivul precedă substantivul și preia articolul; articolul apare fie ca marcă flexionară unică (aspu-lui profesor), fie ca marcă suplimentară, atașată desinenței (frumoas-e-i case).*”³⁹ [s.n.]

Or, într-un studiu recent, a fost acceptat și *flectivul de tip articol de gen, număr și caz*,⁴⁰ materializat în corpul fonetic al adjectivului propriu-zis însoțit de un substantiv comun în V postpus, în condiții speciale de topică: prezența obligatorie între aceste două valori morfologice fie a unui adjectiv pronominal posesiv, fie a genitivului unui substantiv.

Acest subtip de articol enclitic, în ciuda omonimiei cu articolul determinativ definit, prin situarea substantivului comun în V (singular, plural), nu mai poate reprezenta expresia determinării definite a acestuia.

Prin urmare, se impune reanalizarea structurii flectivale a adjectivelor variabile, cu menționarea următoarelor observații:

(1) „Lungimea”, delimitarea *flectiv monomorfemetic vs flectiv bimorfemetic*, și tipologia flectivală a adjectivului propriu-zis este direct dependentă de topică, deci, în funcție de postpunerea și antepunerea față de substantiv,⁴¹ de prezența sau absența anumitor părți de vorbire între cele două valori morfologice, se individualizează un anumit tip de flectiv;

(2) Tot în funcție de topică, obligatoriu în antepunere, unele adjective își schimbă statutul morfemetic din lexeme neflexibile în lexeme flexibile, degajând un flectiv monomorfemetic de tip articol determinativ definit;⁴²

(3) Toate cele trei categorii gramaticale ale adjectivului, genul, numărul și cazul, se materializează sincretic⁴³ fie în cadrul unei unități flectivale, *coincidentă cu flectivul monomorfemetic*, fie *sincretic și redundant*⁴⁴ în ambele subunități flectivale, *coincidente cu flectivul bimorfemetic*, după cum urmează:⁴⁵

A. În postpoziție:⁴⁶

a. Flectiv monomorfemetic:

³⁷ Autorii se referă, fără a specifica, la *acordul gramatical sintagmatic*.

³⁸ GALR 2005, Vol. I, p. 145.

³⁹ GBLR 2010, p. 212.

⁴⁰ Pentru detalii, vezi Roman 2017c. Este vorba exclusiv de cel enclitic.

⁴¹ Sintactic, această poziție vizează numai atributul adjectival. Elementul predicativ suplimentar și numele predicativ exprimate printr-un adjectiv propriu-zis, prin forța lucrurilor, sunt despărțite de substantivalul-Tr printr-o formă verbală personală (formă verbală nepersonală), fie în antepunere, fie în postpunere, neafectând, de fapt, structura flectivală a adjectivului: *Ioana este frumoasă*. comp. cu *Frumoasă mai este Ioana!*; *Ioana își scria temele liniștită*. comp. cu *Liniștită își scria temele Ioana*.

⁴² Nu vom intra în detalii în ceea ce privește această situație.

⁴³ Prin *sincretism*, aici, înțelegem materializarea a mai mult de o categorie gramaticală în cadrul unei unități/subunități flectivale, vezi, în acest sens, DȘL 2005, p. 479.

⁴⁴ Pentru *redundanță*, vezi Stati 1962. Mai vezi și DȘL 2005, pp. 424-425.

⁴⁵ Analiza se va face exclusiv adjectivelor variabile, indiferent de topică, nu și a celor care își schimbă statutul din cuvinte neflexibile în cuvinte flexibile în funcție de poziția față de substantivul determinat.

⁴⁶ Poziția după substantivul determinat este cea specifică limbii române.

a.1. *Flectiv monomorfemetic de tip desinență*:⁴⁷ indiferent de membrii categoriei genului,⁴⁸ de ai numărului și ai cazului: NAcV: *fată frumoasă/fete frumoase* vs GD: *fetei frumoase/fetelor frumoase*; NAcV (omonimia vocativului cu nominativul și acuzativul adjectivului, în postpoziție, este recunoscută ca fiind cea mai răspândită formă):⁴⁹ NAcV: *băiat frumos/băieți frumoși* vs GD: *băiatului frumos/băieților frumoși*; NAcV: *tren frumos/trenuri frumoase* vs GD: *trenului frumos/trenurilor frumoase*;

B. În antepoziție:⁵⁰

a. Flectiv monomorfemetic:

b.1. *Flectiv monomorfemetic de tip desinență*, la V, singular, masculin: „*Flectivele specifice de vocativ din paradigma adjectivului sunt comune cu cele din flexiunea substantivului: -e și -ule pentru masculin singular ([...] sărmâne omule!, ilustre coleg! etc.; frumosule băiat!, străvechiule codru!) [...]; flectivul de feminin singular –o nu apare în paradigma adjectivului.*”⁵¹ [s.n.]

b.2. *Flectiv monomorfemetic de tip articol determinativ definit*,⁵² la NAc, singular, la femininele terminate în –ă, –ie: *frumoasa fată, strania fată* vs *frumoasa mea/mamei fată, strania mea/mamei fată*,⁵³

b.3. *Flectiv monomorfemetic de tip articol de gen, număr și caz*, la V, singular, la femininele terminate în –ă, –ie: *frumoasa mea/mamei fată, strania mea/mamei fată*!⁵⁴

b. Flectiv bimorfemetic:

b.1. *Flectiv bimorfemetic de tip desinență și articol determinativ definit*, la NAc, singular, la restul femininelor, la NAc, plural, masculin, feminin, neutru, la GD, singular, plural, toate genurile, cu sau fără intercalare.

b.2. *Flectiv bimorfemetic de tip desinență și articol de gen, număr și caz*, la V, singular, restul femininelor, masculin, neutru, V, plural, masculin, feminin, neutru: *frumosul meu/mamei băiat, frumoșii mei/mamei băieți; dulcea mea/mamei fată, dulcile mele/mamei fete*.

După modelul substantivului comun,⁵⁵ adjectivul propriu-zis variabil, în toate situațiile în care poate genera un flectiv monomorfemetic și bimorfemetic, actualizează următoarele relateme-flectiv de gen, număr și caz:

a. Flectivul monomorfemetic va coincide cu relateme-flectiv de gen, număr și caz individualizându-se alternativ: *o unitate flectivală de tip desinență, o unitate flectivală de tip articol determinativ definit, o unitate flectivală de tip articol de gen, număr și caz*;

b. În situațiile în care flectivul este bimorfemetic, acceptând funcționalitatea de gen, număr

⁴⁷ Spre deosebire de substantiv, unde desinența actualizează exclusiv categoriile gramaticale de număr și caz, în situația adjectivului propriu-zis variabil, desinența va actualiza toate cele trei categorii gramaticale comune: genul, numărul și cazul. Genul substantivului, în opoziție cu genul adjectivului, nu este o categorie gramaticală, ci una lexico-semantică, vezi Roman 2016a. În mod normal, desinența, singura unitate flectivală/subunitate flectivală care poate apărea la toate părțile de vorbire variabile ale limbii române, actualizează categorii gramaticale diferite, în funcție de valoarea morfologică la care se manifestă: la modul general, pronume – gen, număr, caz; numerale – gen și caz, în puține situații, număr, gen și caz, forme verbale personale – număr și persoană.

⁴⁸ Conform ultimelor sesizări în ceea ce privește numărul membrilor categoriei genului, neutrul a fost acceptat și în flexiunea adjectivului ca al treilea membru al acestei categorii, vezi Neamțu 2014, pp. 442-450.

⁴⁹ GALR 2005, Vol. I, p. 148.

⁵⁰ În această situație, pot apărea contexte cu sau fără intercalări.

⁵¹ GALR 2005, Vol. I, p. 149.

⁵² În limba română, numai articolul determinativ definit poate fi parte componentă a flectivului adjectivului propriu-zis variabil, nu și cel nedefinit.

⁵³ În aceste contexte, apare fenomenul suprimării desinenței prin articolul determinativ definit, după modelul substantivelor comune feminine terminate în –ă, –ie: *casă* → *casa*; *vie* → *via*, vezi Neamțu 2005b.

⁵⁴ Pentru aceste situații, vezi Roman 2017c.

⁵⁵ Pentru delimitarea *relatemeului-flectiv* al substantivului comun, evident, aflat într-o poziție structurală de tip parte de propoziție și funcție sintactică, vezi Roman 2017d.

și caz mult mai mare a *articolului enclitic*,⁵⁶ în raport cu desinența,⁵⁷ adjectivul propriu-zis variabil va actualiza un relatem-flectiv de gen, număr și caz, adică expresia acestor categorii *în ipostază de categorii gramaticale de relație*,⁵⁸ prin intermediul celei de-a doua subunități flectivale, individualizându-se alternativ: *o subunitate flectivală de tip articol determinativ definit, o subunitate flectivală de tip articol de gen, număr și caz.*

2.2. *Relatemul-aderență al adjectivului propriu-zis invariabil total/neflexibil*

Luând în considerare caracterul invariabil total sau neflexibil al anumitor lexeme din cadrul clasei adjectivelor propriu-zise românești, se conturează inevitabil câteva întrebări esențiale: dacă aceste cuvinte, aflate în mod cert în afara unei segmentări morfematice *radical vs flectiv*⁵⁹, mai au posibilitatea de a actualiza categorii gramaticale și dacă această denumire mai poate fi păstrată; dacă aceste cuvinte se mai subordonează substantivalului, iar, dacă subordonarea se realizează, care ar fi expresia ei?!

(1) Din punctul de vedere al expresiei, respectivele adjective au statut comun cu al adverbilor și al interjecțiilor,⁶⁰ clase lexico-gramaticale considerate, prin excelență și în totalitate, neflexibile:⁶¹ „*Adverbul este o clasă de cuvinte neflexibile, profund eterogenă, cuprinzând termeni cu trăsături sintactico-semantice diferite.*”⁶² [s.n.]; „*Interjecția este o clasă eterogenă reunind cuvinte neflexibile cu intonație exclamativă, mai rar interogativă, a căror semnificație este neconceptualizată și depinde într-o măsură mai mică sau mai mare de intonație și de context.*”⁶³ [s.n.]

Spre deosebire de cele două valori morfologice, clasa adjectivului propriu-zis cumulează atât forme variabile, indiferent de tipologia flectivală, cât și forme invariabile total, putând ocupa alternativ, în cele mai multe cazuri, aceeași poziție structurală de tip parte de propoziție și funcție sintactică: *om bun* – atribut adjectival vs *om cumsecade* - atribut adjectival; *Ion este bun*. – nume predicativ vs *Ion este cumsecade*. – nume predicativ; *Pe Vlad l-am lăsat trist în camera lui*. – element predicativ suplimentar vs *Ce s-a întâmplat cu sacoul tău?! Îl știam bleu*. - element predicativ suplimentar.

Chiar dacă lexemul este invariabil total, prin înlocuirea sa cu oricare dintre adjectivele variabile,⁶⁴ acordul de tip sintagmatic în gen, număr și caz poate fi dovedit, expresia fiind, în funcție de context, unul dintre relatemele-flectiv deja inventariate, ceea ce dovedește faptul că și aceste cuvinte dețin respectivele categorii, doar că „nu se văd”.

Tocmai din cauza faptului că acestea nu se mai actualizează în cadrul flectivului, lexemele nemaiputând manifesta flectiv, denumirea *categorii gramaticale* fie este inadecvată, fie este „insuficientă” pentru a surprinde noua realitate morfematică.

Printr-o comparație cu genul substantivului⁶⁵ și numărul numeralului,⁶⁶ categorii

⁵⁶ Pană Dindelegan 2003, p. 40.

⁵⁷ Genul, numărul și cazul materializate sincretic în cadrul desinenței reprezintă *opozemul-flectiv* al cuvântului, adică *expresia unor categorii gramaticale de opoziție*; pentru *opozem*, vezi Neamțu 2005a.

⁵⁸ Pentru opoziția *categorii gramaticale de opoziție vs categorii gramaticale de relație*, vezi Drașoveanu 1997, pp. 78-93.

⁵⁹ Pentru termenii *radical vs flectiv*, vezi Guțu Romalo 1968, pp. 46-54.

⁶⁰ Caracter neflexibil pot avea și anumite locuțiuni cu statut de lexeme, dar, în ceea ce le privește, considerăm necesară o altă discuție, pentru că nu toate sunt în această situație.

⁶¹ Nu vom lua în considerare categoria intensității/comparației adverbilor.

⁶² GALR 2005, Vol. I, p. 585.

⁶³ Ibidem, p. 657.

⁶⁴ Devine irrelevant câte forme flexionare are adjectivul respectiv, deoarece, numai prin simplul fapt că este flexibil, actualizând minimum o opoziție marcată, adjectivul materializează flectiv, deci expresia unor categorii gramaticale.

⁶⁵ Pentru *ipostaza de categorie lexico-semantică a genului substantivelor românești*, vezi Roman 2016a.

⁶⁶ Pentru *ipostaza de categorie lexico-semantică a numeralului românesc*, vezi Roman, Bocoș 2016b, Roman 2016c.

considerate lexico-semantice pentru întreaga clasă la care se manifestă în această ipostază, genul, numărul și cazul adjectivelor se delimitează în două secțiuni: pe de o parte, cu realizare flectivă pentru majoritatea lexemelor, respectând definiția clasică și veche a categoriilor gramaticale: „În tradiția gramaticilor europene, valori (semnificații) gramaticale care pentru o limbă dată, își găsesc o marcă flexionară clară și în funcție de care clase numeroase de lexeme (= părțile de vorbire) își schimbă forma în cursul flexiunii.”⁶⁷ [s.n.], pe de altă parte, cu realizare aflectivă⁶⁸ pentru un număr restrâns de lexeme, situație în care denumirea respectivă este contradictorie.

Faptul că, în cadrul aceleiași părți de vorbire, aceleași categorii materializează două ipostaze diferite devine condiția care motivează nuanțarea sintagmei *categorii gramaticale*, prin suplimentarea cu încă un termen surprinzând nota diferențiativă: *categorii gramaticale flectivale vs categorii gramaticale aflectivale*.

Recunoașterea celor aflectivale nu poate fi acceptată în absența celor flectivale. Dacă adjectivul românesc s-ar comporta flexionar asemenea adjectivului englezesc contemporan, nu s-ar putea pune problema actualizării unor categorii gramaticale la această parte de vorbire, deci nici gramaticale flectivale, nici gramaticale aflectivale: „În limba engleză, adjectivul are, cu câteva excepții, o singură formă, indiferent de gen, număr sau caz. El nu se poate deci acorda cu substantivul (sau cu echivalentul acestuia) pe care îl califică.”⁶⁹ [s.n.]; „Spre deosebire de limba română, în engleză, adjectivul este invariabil, cu foarte puține excepții (this-these, that-those). De aceea, din punct de vedere morfologic, nu se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care îl califică sau îl determină.”⁷⁰ [s.n.]

În același timp, dacă în cadrul acestei părți de vorbire, toate lexemele ar fi variabile, cu actualizarea a acel puțin o opoziție marcată, denumirea categorii gramaticale flectivale ar constitui un pleonasm și nu ar putea fi motivată în nicio direcție.

(2) Din punctul de vedere al modalității de subordonare, ambele valori morfologice amintite, adverbele și interjecțiile, în ciuda invariabilității totale,⁷¹ se pot subordona, evident, atunci când ocupă o poziție structurală de tip parte de propoziție și funcție sintactică, exclusiv prin două *relateme*, care se exclud reciproc: *relatemul-prepoziție* și *relatemul-aderență*.

Adjectivele propriu-zise invariabile total, fiind și ele pe poziția unui Ts, se subordonează, acordul gramatical sintagmatic al unui adjectiv variabil cu care s-ar putea înlocui fiind dovadă certă în această direcție. Atâta timp cât prezența prepoziției/locuțiunii prepoziționale în calitate de *relatem* este imposibilă, se pune problema dacă aceste lexeme nu se pot subordona prin *aderență*, concept care, în lingvistica românească, s-a individualizat pe două coordonate de lucru complementare:

a. A fost recunoscută drept:

a.1. Un mijloc de subordonare: „*alipire, care trebuie perceput ca o atașare a elementului subordonator la elementul regent, în prezența unui relatem Ø*”⁷² [s.n.]; „*expresia zero a relatemului subordonator sau simpla alăturare*”⁷³ [s.n.]

⁶⁷ DȘL 2005, p. 94.

⁶⁸ De fapt, și o categorie lexico-semantică are, prin forța lucrurilor, un statut aflectival cert, adică un conținut manifestat în afara flectivului, vezi Roman 2016a, p. 40.

⁶⁹ Bădescu 1963, p. 127.

⁷⁰ Pănescu 1999, p. 99. Mai vezi și Levițchi, Preda 1992, p. 48.

⁷¹ Faptul că o parte de vorbire având calitate de lexem este neflexibilă nu are nicio relevanță în ceea ce privește posibilitatea subordonării atunci când se află într-o poziție structurală de tip parte de propoziție și funcție sintactică, adică faptul că o valoare morfologică este neflexibilă nu anulează disponibilitatea lexemului de a fi termen într-o relație intrapropozițională, îi poate numai condiționa modalitatea de subordonare.

⁷² Chircu 2007, p. 29.

⁷³ Neamțu 2014, p. 396.

a.2. Un mijloc de subordonare la nivel intrapropozițional: „*marca subordonării în propoziție...*”⁷⁴ [s.n.]; „*trebuie înțeleasă ca un mijloc sintactic de realizare a subordonării la nivel intrapropozițional.*”⁷⁵ [s.n.];

b. Se materializează numai în prezența valorilor morfologice *invariabile total* care au calitate de lexeme: „[...] *prin care o unitate sintactică dependentă intră în relație cu un regent, prin simpla alăturare, fără a implica prezența unor mărci gramaticale sintetice sau analitice. Se manifestă numai la nivelul sintagmic și angajează, în general, părți de propoziție exprimate prin părți de vorbire neflexibile, care pot îndeplini funcții sintactice.*”⁷⁶ [s.n.]; „*mijlocul specific de subordonare a părților de vorbire neflexibile [...]*”⁷⁷ [s.n.]

Până la acest moment, inventarul respectivelor clase lexico-gramaticale s-a limitat la adverbe și interjecții:⁷⁸ „*De exemplu: substantivul, adjectivul și verbul (părți de vorbire flexibile) cer adverbilor și interjecțiilor (părți de vorbire neflexibile), cu funcție de attribute sau de complemente, numai alăturarea lor, nu și categorii gramaticale (mersul înainte, superior numericește, cântă bine, am auzit poc!, halal prietenie!*”⁷⁹ [s.n.]

Admițând că anumite adjective propriu-zise sunt invariabile total sau neflexibile deținând genul, numărul și cazul sub formă de *categorii gramaticale aflectivale*, respectivele nu se mai pot încadra la niciuna dintre cele două ipostaze recunoscute din punct de vedere relațional, adică *prezența sensului relațional vs absența sensului relațional: categorii de opoziție vs categorii de relație*.

Consecințele, în planul subordonării, „sunt în cascadă”: categoriile nu mai pot constitui expresia unei relații subordonative intrapropoziționale, deci nu mai pot fi expresia unui relatem-flectiv de gen, număr, caz, iar singura lor modalitate de subordonare este *relatemul-aderență*, indiferent de funcția sintactică pe care o realizează.

Actualizarea categoriilor gramaticale aflectivale de gen, număr și caz la adjectivele neflexibile se realizează tot prin intermediul acordului gramatical sintagmatic, după modelul adjectivelor variabile, fiind necesară, și în această situație, pentru a păstra „un echilibru terminologic”, suplimentarea denumirii cu încă un termen: *acord gramatical sintagmatic flectival vs acord gramatical sintagmatic aflectival*, din nou, cu specificarea că ultimul subtip de acord este condiționat de existența primului.

În aceste condiții, aceleași categorii, în cadrul aceleiași părți de vorbire, adjectivul, genul, numărul și cazul, impun opoziția *categorii gramaticale flectivale*, delimitate obligatoriu în *categorii gramaticale flectivale de opoziție vs categorii gramaticale de relație*, vs *categorii gramaticale aflectivale*.

Concluzii:

Din punctul de vedere al expresiei, în marea clasă a adjectivelor propriu-zise românești, ocupând o poziție structurală de tip parte de propoziție și funcție sintactică, sunt de reținut următoarele:

a. Se pot subordona printr-un relatem-flectiv de tip desinență, de tip articol determinativ definit, de tip articol de gen, număr și caz, ca expresie a acordului gramatical sintagmatic flectival,

⁷⁴ Nagy 2005, p. 120.

⁷⁵ Chircu 2007, p. 30.

⁷⁶ Diaconescu 1995, pp. 283-284.

⁷⁷ Hodiș 2006, p. 99.

⁷⁸ Au mai fost amintite locuțiunile, la modul general, fără a se specifica valoarea morfologică a lor. În fond, nu toate locuțiunile pot fi considerate invariabile total.

⁷⁹ Constantinescu-Dobridor 1998, p. 34.

genul, numărul și cazul cunoscând ipostaza de categorii gramaticale flectivale de relație.

b. Odată cu acceptarea dihotomiei invariabilitatea parțială vs invariabilitate totală, trebuie denumite în consecință, unele chiar putându-și schimba statutul, din neflexibile în flexibile, în antepunere.

Lexeme, atunci când sunt invariabile total sau neflexibile, prin posibilitatea substituirii în aceeași poziție cu adjective variabile, dețin genul, numărul și cazul în ipostaza de categorii gramaticale aflectivale, nici de opoziție, nici de relație, ca rezultat al acordului gramatical sintagmatic aflectival, iar modalitatea lor de subordonare este *relatemul-aderență*.

BIBLIOGRAFIE

Avram, 2001 – Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, Ediția a III-a, Editura Humanitas, București.

Bădescu, 1963 – Alice L. Bădescu, *Gramatica limbii engleze*, Editura Științifică, București.

Chircu, 2007 – Adrian Chircu, *Aderența în sintaxa limbii române*, în **Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan la aniversare**, Editura Universității din București, pp. 29-36.

Constantinescu-Dobridor, 1998 – Gh. Constantinescu-Dobridor, *Sintaxa limbii române*, Editura Științifică, București.

Constantinescu-Dobridor, 2004 – Gh. Constantinescu-Dobridor, *Gramatica esențială a limbii române*, Editura Vestala, București.

Dediu, Dincă, Dragomirescu, Dragu, Geană, 2005 – Cristina Dediu, Raluca Dincă, Adina Dragomirescu, Cătălina Dragu, Ionuț Geană, *Adjectivul invariabil neologic în limba română actuală*, în SCL, LVI, Nr. 1-2, pp. 79-90.

Diaconescu, 1995 – Ion Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, Editura Enciclopedică, București.

Dimitriu, 1999 – Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. I. Morfologia*, Institutul European, Iași.

Drașoveanu, 1997 – D.D. Drașoveanu, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române*, Editura Clusium, Cluj-Napoca

DSL, 2005 – *Dicționar de științe ale limbii*, Editura Nemira, București.

GALR, 2005 – *Gramatica limbii române, Vol. I, Cuvântul*, Editura Academiei Române, București.

GALR, 2005 – *Gramatica limbii române, Vol. II, Enunțul*, Editura Academiei Române, București.

GBLR, 2010 – *Gramatica de bază a limbii române*, coord. Gabriela Pană Dindelegan, Editura Univers Enciclopedic Gold, București.

Gruică, 1981 – G. Gruică, *Acordul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.

Guțu Romalo, 1968 – Valeria Guțu Romalo, *Morfologie structurală a limbii române (substantiv, adjectiv, verb)*, Editura Academiei R.S.R., București.

Hodiș, 2006 – Viorel Hodiș, *Articole și studii. I. Relația de echivalență (Logic-Semantic-Sintactic)*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca.

Iacob, 2002 - Niculina Iacob, *Morfologia limbii române – Partea I*, Editura Universității

„Ștefan cel Mare”, Suceava.

Iordan, Robu, 1978 – Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Irimia, 1997 – Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași.

Levițchi, Preda, 1992 – Leon D. Levițchi, Ioan Preda, *Gramatica limbii engleze*, Editura Mondero, București.

Manoliu, 1967 – Maria Manoliu, *Schiță de clasificare structurală a adjectivelor în limba română*, în **Elemente de lingvistică structurală**, redactor responsabil Ion Coteanu, Editura Științifică, București, pp. 263-273.

Nagy, 2005 – Rodica Nagy, *Sintaxa limbii române actuale. Unități, raporturi și funcții*, Institutul European, Iași.

Neamțu, 2005a – G.G. Neamțu, *Curs de limbă română contemporană, Sintaxa*, ținut la Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, între anii 2005 și 2006.

Neamțu, 2005b – G.G. Neamțu, *Curs de limbă română contemporană, Morfologia*, ținut la Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, între anii 2005 și 2006.

Neamțu, 2014 – G.G. Neamțu, *Studii și articole gramaticale*, Editura Napoca Nova, Cluj-Napoca.

Până Dindelegan, 2003 – Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, Editura Humanitas Educational, București.

Pănescu, 1999 – Eugenia Pănescu, *Gramatica limbii engleze. Morfologia*, Editura Univers, București.

Roman, 2016a – Diana-Maria Roman, *Noun Gender in Romanian, a Lexical-Semantic Category*, în Logos Universality Mentality Education Novelty LUMEN, Secțiunea Philosophy and Humanistic Sciences, Vol. 4, Nr. 1, pp. 27-43.

Roman, Bocoș, 2016b – Diana-Maria Roman, Cristina Bocoș, *Numărul numeralelor cardinale și ordinale românești, o categorie lexico-semantică*, în ANNALES UNIVERSITATIS APULENSIS. SERIES PHILOLOGICA, Nr. 17, Tom 1, 2016, pp. 33-40.

Roman, 2016c – Diana-Maria Roman, *Numărul numeralului românesc, o categorie deictică d.l. de tip lexico-semantic, și implicațiile sale în ceea ce privește acordul paradigmatic și sintagmatic*, în **Studii de filologie. In honorem Ștefan Găitănanu**, coord. Liliana Soare, Adrian Sămărescu, Adina Dumitru, Pitești, Editura Universitatea din Pitești, 2016, pp. 335-346.

Roman, 2017a – Diana-Maria Roman, *Invariable and/or non-flexible words?!*, în JRLS, Nr.10, pp. 653-661.

Roman, 2017b – Diana-Maria Roman, *Definite determinative article or other morphemic status?!*, în JRLS, Nr. 10, pp. 642-652.

Roman, 2017c – Diana-Maria Roman, *The Convertor Status of Article of Case and Number in the Romanian Language*, lucrare prezentată la conferința internațională 8th **Lumen International Scientific Conference – Rethinking Social Action. Core Values in Practice**, 6-9 aprilie 2017, Suceava, România, sub tipar.

Roman, 2017d – Diana-Maria Roman, *The Fleective-Relateme of the Determinative Article Type in the Romanian Language*, lucrare prezentată la conferința internațională 8th **Lumen International Scientific Conference – Rethinking Social Action. Core Values in Practice**, 6-9 aprilie 2017, Suceava, România, sub tipar.

SMLRC, 1967 – Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Științifică, București.

Sporiș, 2010 – Valerica Sporiș, *Adjectivul în limba română. Studiu gramatical și semantic*,

Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca.

Stati, 1962 – Sorin Stati, *Redundanța*, în LR, XI, Nr. 3, pp. 231-241.

Toșa, 1983 – Alexandru Toșa, *Elemente de morfologie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București.